

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Familien Richelsen.

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Sognepræst *Johannes Pedersen*: Familien Richelsen paa Frueskov

Nr. 3 — 1. SEPTEMBER 1931. — 8. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN
ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000
Reservefond - 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Richtsensgade 4 Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Trykt i Tønder Amts Centraltrykkeri.

1. September 1931.

FAMILIEN RICHELSEN PAA FRUESKOV

BLADE AF EN SØNDERJYDSK SLÆGTSHISTORIE

AF SOGNEPRÆST JOHANNES PEDERSEN. HOLBØL

Følgende oplysninger er hentet fra papirer, som er i slægten Richelsens eje. Dog er kirkebøgerne og præstearkivet taget til hjælp. Enkelte ting om Mariekirkens forhold til Frueskov findes optrykt i *Janus Hoyer: Historischer Bericht von der Stadt Flensburg — 1759.*

SKOVEN OG GAARDEN

PAA ET AF DE SMUKKESTE STEDER VED FLENSBORG FJORD, mellem de to anløbsbroer ved *Rønshoved* og *Sønderhav* ligger gaarden *Frueskov*. Den ligger vendt mod fjorden, skoven danner baggrund, og oppe i skoven risler i dybe kløfter en bæk. Navnet Frueskov antyder noget af dens historie. Mariekirken i Flensburg har været gaardens ejer, og før der var nogen gaard skovens ejer. Gaarden, der nu ligger her, bærer aastallet 1856 og bogstaverne R. R. Paa en af udlængerne findes aastallet 1813 og paa en anden 1842. Disse bygninger er altsaa ret nye. Men paa dette sted har der i ca. 350 aar ligget en gaard, og i omtrent 250 aar har den samme slægt boet her.

Haven ligger mod fjorden, i gaarden plasker kildevandet ustandseligt. Om denne gaard og om det liv, der er levet paa den gennem tiderne skulde her fortælles nogle træk.

Lad de gamle papirer fortælle, hvad de kan.

I en fortegnelse over Mariekirkens fæstegods, dateret d. 15. september 1587, anføres ogsaa „Ose, et lille stykke skov ved Okseø“.

Dette skovstykke, der altsaa kaldtes Ose eller Osede og først senere Frueskov, havde aabenbart hidtil ligget ret upaaagtet hen. For en ringe godtgørelse har sandsynligvis egnens folk ladet deres svin gaa i skoven, mens Mariekirken har ladet en del træ hugge i den.

Men netop omkring 1590 skete der en forandring i dette forhold, idet Mariekirken fæstede skovstykket ud til en mand, *Asmus Snitger*, der skulde være bosiddende der.

Med denne forandring hænger det sandsynligvis ogsaa sammen, at Mariekirkens forstanderskab, torsdag den 5. november 1590 hos herredsfogden for Visherred, *Jes Boysen* lod begære, at der blev holdt syn over grænsen mellem kirkens og Hønsnapbøndernes jordtilliggender. Ikke mindre end 8 synsmænd var derude for at fastsætte grænsen ved bækkens løb.

Spørgsmaalet er nok ikke blevet løst til Hønsnapbøndernes tilfredshed. I hvert fald anlagde de sammen med bønderne i *Kjelstrup* (en landsby, der laa, hvor nu skovfogedstedet, *Kjelstrupgaard* ligger) sag mod Mariekirkens forstanderskab. Og den 8. november 1593 blev sagen ført for Visherredsting.

Bønderne paastod, at omtalte stykke skov ikke kunde anses for at være Mariekirkens ejendom, da det i sin tid var givet som pant for en pengesum. Det var en kaution, mente de, der maatte gives ejerne til fuld raadighed, naar den sum, det gjaldt som pant for, blev indbetalt. Og skoven havde efter deres formening oprindelig tilhørt *Hønsnap* og *Kjelstrup* byer, men var kommet under Mariekirkens bestyrelse paa følgende maade:

For mangfoldige aar siden var en mand fra deres bylav kommet en tur til Flensborg. Derude fik han en taar over tørsten; og i sin rus kom han for skade at slaa en mand ihjel. Han blev sat fast og vilde blive halshugget, hvis han ikke kunde skaffe 50 mark i sonepenge til øvrigheden og 50 til den dræbtes slægt. Nu var 100 mark den gang en anselig sum. Manden, der var kommet saa galt af sted, kunde ikke udrede den, og hvor gerne bønderne i Hønsnap og *Kjelstrup* end vilde, kunde de heller ikke. Derimod fandt de paa den udvej at faa Mariekirkens forstanderskab til at udrede pengene mod, at hver mand i Hønsnap og *Kjelstrup* afstod et stykke af deres skov til Mariekirken som pant. Disse sammenlagte skovstykker var derefter blevet indhegnet af Mariekirkens forstanderskab og efterhaanden betragtet som ejendom, — ja, nu mere end forhen, idet der blev bygget hus til *Asmus Snitger* i skoven — uden at de oprindelige ejere havde gjort indsigelse derimod. Men nu skulde sagen klares, idet bønderne vilde udrede Mariekirken de udlagte penge, men saa ogsaa have deres skov igen. For Mariekirkens forstanderskab fremtraadte *Hans Wiltfang* og hævdede, at den hele historie var der slet ikke noget grundlag for; kirkens gamle bøger antydede ikke med en tøddel, at sagen hang saadan sammen. Det var et sagn, der gik mellem folk, men der var ikke skygge af bevis nogetsteds for, at det var sandt. Fra Arilds tid havde

omtalte skovstykke været i Mariekirkens eje, og dens ejendomsret havde aldrig tidligere været omstridt. Det var en krønike, der forhaabentlig ikke kunde fratage kirken dens ejendomsret.

Afgørelsen lød da ogsaa paa, at skoven skulde vedblive at tilhøre Mariekirken i Flensborg. Og dette ejendomsforhold bestod da ogsaa uforstyrret gennem tiderne.

Til Mariekirken blev der i fæste betalt en aarlig afgift. Den kaldtes recognition. 1754 var det 36 mark. Nogle gange blev den i tidens løb forandret, og paa den tid fæsteforholdet til Mariekirken ophørte, 1883, var den 72 mark. Desuden betaltes der ved hvert ejerskifte 90 mark i fæstepenge. 1883 blev afløsningssummen opgjort til 1660 mark.

Frueskov var en kvartgaard, og dens areal var 1883: 22,0323 ha. Men i dette areal indbefattes Frueskovs part af engen *Birkmaj.* Et arvefæstebrev af 17. februar 1759 fortæller, at *Nis Richelsen, Thomas Jessen* og *Peter Jessen* overtog denne eng som arvefæste fra de graastenske godser. I aarlig afgift skulde de 14 dage før jul ved kassen i Graasten betale 4 rdlr. og desuden ved overtagelsen 900 rdlr.

FRUESKOVS FÆSTERE — SLÆGTEN RIGGELSEN

Omkring aar 1600 var som allerede nævnt *Asmus Snitger* fæster paa Frueskov. Efter ham nævnes *Riggel Jepsen*; den følgende fæster *Asmus Riggelsen*, er sandsynligvis Riggel Jepsens søn, ligesom vel ogsaa fæsteren *Nis Asmussen*, (indtil 1690) førte samme slægt videre.

Men *Nis Asmussen* døde ung; hans enke *Synned Bartelsen*, en datter af *Anders Bartelsen* i *Skodsbøl* sad tilbage paa fæstet med sine to smaapiger: *Maren* og *Synned*.

Af et fæstebrev dateret 1691, 6. april, fremgaar det nu, at Mariekirkens forstanderskab antog *Riggel Hansen* fra Hønsnap som fæster, mod at han skulde paatage sig at opdrage Nis Asmussens døtre efter deres stand, og naar de var vokset til udbetale dem 300 mark. Det var ogsaa en forudsætning, at han giftede sig med Nis Asmussens enke, *Synned*.

I afgift skulde *Riggel Hansen* for agerland og enge aarligt betale 20 rdlr., for olden i skoven mindst 2 rdlr, men forøvrigt efter en vurdering for hvert aar. I skoven maatte han ikke hugge, men var pligtig at passe ungskov. Fæstet gjaldt paa livstid.

Fra ovennævnte *Riggel Hansen* (f. 1662 — død 1732 - ¹⁰/₂) og *Synned Bartelsen* (f. 1667 — død 1740 - ²⁸/₂) nedstammer den fami-

lie *Riggelsen* (fra ca. 1760: *Richelsen*), der indtil vor tid har boet paa *Frueskov*. Søn har efterfulgt far aarhundrederne igennem saaledes: efter *Riggel Hansen* blev *Nis Riggelsen* fæster (f. 1696 — d. 1780 - ²⁸/₁₁); derpaa følger *Riggel Riggelsen* (f. 1732 - maj — d. 1810 - ²⁴/₁₁) og *Nis Richelsen* (f. 1769 - ¹/₈ — d. 1842 - ⁴/₈); og i det sidste aarhundrede *Richel Richelsen* (f. 1801 - ¹⁰/₈ — d. 1866 - ³¹/₁₂) og *Nis Richelsen* (f. 1847 - ¹⁴/₈ — d. 1925 - ¹⁷/₈), indtil *Frueskovs* nuværende ejer *Richard Christian Richelsen* (f. 1886 - ²¹/₈).

Synned's børn fra hendes ægteskab med *Nis Asmussen* er der ikke meget at sige om. Den ældste, *Maren Nissen* døde allerede 1701, d. 3. februar, og den yngste, *Synned Nissen* ved vi kun om, at hun 1722, d. 13. Maj blev forlovet med *Paul Petersen*, søn af *Peter Clausen* paa *Okseøen*. Men nu voksede *Riggel Hansens* børn til; der var ikke mindre end 5 Drengene, nemlig *Nis*, *Andreas* (f. 1699), *Hans* (f. 1701), *Rasmus* (f. 1704 - ⁶/₈) og *Peter* (f. 1707 - ²/₁₀).

I kirkebogen fortælles, at *Riggel Hansen* i august 1704 brækkede sit ben paa vej til *Munkemølle*, men ellers er oplysningerne fra den tid sparsomme. Dog tager vi næppe fejl i at tænke os *Riggel* og *Synned* som et ægtepar, der havde fremgang i deres gerning derhjemme og var agtet og afholdt blandt slægtninge og venner.

NIS RIGGELSEN OG BREVET FRA NORGE

Den 26. oktober 1730 blev *Nis Riggelsen* viet i *Holbøl kirke* til *Margaretha Jesses* fra *Hokkerup*, og fra den tid har han sandsynligvis overtaget *gaarden*. Hans kone var født d. 27. marts 1702 og datter af *Jes Frøseff*, der var død. Hendes stiftader hed *Peter Andresen*. I deres ægteskab havde de to sønner og en datter. En gammel dansk bibel med spænder og beslag har været i familiens eje fra den tid. Det er en bibel fra kong *Frederik d. 4.s* tid „efter den aar 1647 udgangne version med fliid paanye igiennemseet“. Foran i bogen staar der — foruden en del ulæseligt — skrevet: *Niss Regelsen in Frauenholtz - d 4de 8br 1728*“ og paa næste side: *„Diesen Buch hab ich von Asmus Jürgensen auf Samsøe gekauft d 4 8br. 1728. - Hans Richelsen von Frauenholtz“*. Altsaa er denne Bog kommet familien i hænde fra *Samsøe* og gennem *Hans Riggelsen*, der har overladt den til *Broderen*, *Nis*. Bag i denne bog findes nogle optegnelser om *Nis Riggelsens* børn: „I. I. N. (o: I Jesu navn) Amen. Anno 1732 d. 2^{den} May des Abends die Klock 6 ist *Richel Nissen* zu dieser Welt gebohren. Gestorben den 24. November 1810“.

„Anno 1734 d. 4. Junij des Abends die Klock 5 ist *Jes Nissen* zu dieser Welt gebohren. Gestorben 1813“.

Anno 1741 d. 20. Junij des Morgens die Klock 7 (geschlagen) ist *Sela Margareta Nis Tochter* zur Welt gebohren. Gestorben den 30. Maj 1824“.

Desuden findes i familiens eje fra den tid et læderfoderal til kniv og gaffel; paa den ene side findes nogle ornamenter og aarstallet 1756, og paa den anden side staar: *Rechel Nissen in Frauenholtz*. Det er altsaa en gave til den ældste søn i hjemmet.

Fra den tid stammer ogsaa en Bog af *Conrad Mal*: Die letzte Reden der sterbenden I. Cassel 1732. I den findes indført *Margaretha Jesses* fødsels- og daabsdag og faddere samt skriftsstedet salme 119, 4—5 — og nederst paa bladet: „*Margaretha Nisses in Frauenholtz*, d. 5. November 1754. *Mein eigen Buch mit Recht*“.

1738 modtog *Nis Riggelsen* og hans hustru et brev fra Norge, og det fandt de saa mærkværdigt, at de gemte det, saa det blev bevaret til vore dage. Det var fra en halvbroder til *Nis Riggelsens* kone. Hvordan det var gaaet til, at han — *Jep Pedersøn Hockerup* underskrev han sig — var kommet til Norge, foreligger der ingen meddelelse om, men at han var kommet i forbindelse med den pietistiske vækkelsesretning, bærer brevet tydeligt vidnesbyrd om. Det er skrevet paa dansk og med en klar haandskrift. Det lød saadan:

Kiære Svoger og Søster.

Guds uendelige Langmodighed leede Eder til en sand Omvendelse.

Det Christus siger til sine Disciple i sine Kiøds Dage kand disvære sandeligen sees at blive sandt; thi alle Herrens ord ere Ja og Amen udi Xsto Jesu, nemlig naar Menniskens Søn kommer — nemlig til Dommen — mon hand da skal finde Troen paa Jorden, da dog Folk siger, de troer paa Christum, — de ere døbte paa hans Blod, de bestyrkes jo daglig ved hans Ord og Sacramenterne, — o, skulle de da icke troe, — skulle de da icke blive salig, naar de gjør alt dette og beder Gud om Naade, — og lever som andre Mennisker; o Gud bevare os jo vist, bilder de sig ind. Men som ingen Ulycke er større end denne, at Folcket bliver trøstet, og lader sig trøste om Saligheden, hvilket Jeg troer — [Saa længe som deres Hierter intet bliver forandrede, men er de samme i Dag som i Gaar, som de har været for 2, 4, 6, 10, 12 ja 20 Aar, saa er de endnu i deris naturlige Blindhed og Dievels Sickerhed] er visseligen og sandeligen af Sathan, som gjører ald Fliid til at beholde dem fast i saadanne sine sickre Stricker. O, kiære Venner, troer mig, Ingen bliver salig uden ved Troen til den korsfæste Jesum, — Ingen faar Troen uden ved Ordet:

hvad er nu Guds Ord, hvoraf Troen, om dend skal være en saliggjørende Tro, er samlet, er det icke en levende gjørende Sæd. En Sæd maa jo viise sin art af Opvext; det Gud Ord maa joe gjøre os til andre Mennsker. Naturlige Mennsker forstaar sig jo icke paa de Ting, som hører Gud til, det er ham som en Daarlighed og kand icke begribe det; Kiødets Sans er jo Fiendskab imod Gud. Hvorledis kand Jeg nu trøste mig ved Guds Ord, naar Jeg icke vil lade mig tugte af Guds Ord til at forsage det ugudelige [og verdslig Sindede Væsen] og leve gudeligen i denne Verden etc. O, Verden! O, Verden! dit Venskab er jo Guds Fiendskab. Hvad er nu Guds Tiende? Synden, vil I da føre lengere Fiendskab imod eders Gud. Veed I icke, at Synden har taget Livet af Guds egen Søn; vil I endnu storme løs paa Jesum med Eders Synder, og saa indbilde Eder, at hand for et got Ords Skyld skal gjøre Eder salig. O, Jeg raader Eder med et bedrøvet Hierte; betæncker, betæncker Eder endnu i Tiide. Se, Synden har gjort Skilsmisse imellem Eder og Eders Gud, og væ, det Menniske, som er uden for Jesum.

Intet kand frelse Eder hvercken Troe eller Daab, hverken Gud eller Jesum, medmindre I vil følge Frelserens Raad og gjøre Omvendelse, og det nu, nu; hør dette: gjør Omvendelse.

O mine kiære Venner; Jeg ræt ynckes over Eder i mit Hierte, at I ere saa forblindede; og ja mueligt I tør gjøre Eder vreed, fordi Jeg skriver Eder slige Ting til. Men Jeg maa gjøre det; Guds Aand har drevet mig hertil. Gud veed, Jeg ser Eder aldrig meere her i Verden; gid det var saa vel, Jeg maatte see Eder og med mig for Guds kiærlige Ansigt. Icke heller tencker Jeg at skrive Eder meere til i dette Liv. Thi vil jeg endnu bede Eder, at I erindrer Eder, hvad det er, Jeg har skrevet, at det icke skal bebreydes Eder paa Dommens Dag, da det vil blive for seent. Jeg slutter med Begyndelsen; Guds Barmhertighed være over Eder og leede Eder til en sand og salig Omvendelse. Derpaa siger jeg evindelig Farvel; Farvel, tak for alt got. Herren være med Eder alle. Det ønskes af Eders Svoger og Ven efter Naturen.

Hole udi Norge pr. Mos.

Jep Pedersøn Hocherup.

Den 30. Jan. (Juni?) 1738.

Hvilket indtryk et saadant brev har gjort paa folkene i Frueskov, foreligger der ikke vidnesbyrd om, men naar man nu ser det i forbindelse med det kristelige liv, der prægede det næste slægtled, ligger det snublende nær at føre linjerne sammen og finde en af vejene, ad hvilke pietismen med dens alvorstale fandt ind i Frueskov, i dette brev.

Paa Frueskovs begravelsesplads paa Holbøl kirkegaard ligger en anselig gravsten. Efter tidens mode er det en stor flad sten med et krucifiks og nogle englefigurer. Her kan vi læse Nis Riggelsens og Margaretha Riggels navne med deres fødsels- og dødsaar. De blev begge gamle, han 84 og hun 81 aar.

Om børnene er endnu at fortælle, at datteren, Sela (Cilla i kirkebogen) Margareta blev gift med gaardejer *Jes. Thaysen* i Rinckenæs. Hun døde 1824 og er begravet i Rinckenæs. *Jes* ved vi derimod kun om, at han døde 1813; men han er ikke begravet i Holbøl. Og sønnen *Riggel* overtog Frueskov.

RIGGEL RIGGELSEN OG PRÆSTEN I HOLBØL

Med *Nis Riggelsen* kom velstand til huse i Frueskov, saa vidt vi nu kan tyde tegnene. Derfor sad sønnen *Riggel* fra den tid han omkring 1770 overtog gaarden, i gode kaar. Han var født 1732 i maj og holdt sit bryllup med *Helwig Nissen* (f. 1746 - $^{11}/_4$) datter af Nis Jessen og Cathrina Nisses i Hokkerup, d. 21. oktober 1768. Hun bragte 1600 mark med til gaarden. Deres ægteskab varede imidlertid kun i 7 aar, idet *Helwig Nissen* døde d. 18. april 1775. To børn var hun mor til, nemlig til sønnen *Nis* (f. 1769 - $^{31}/_7$), der senere blev mand paa Frueskov, og datteren *Margretha* (f. 1771 - $^{14}/_2$), der blev gift med købmand *Johan Andreas Jürgensen* i Flensborg.

Som minde om *Helwig Riggelsen* findes endnu i familien et haandsnittet vævebræt fra hendes pigedage. Paa det staar „Anno 1762 Hedewig Nises Tochter in Hocherup“.

Den 26. april 1776 giftede *Riggel Riggelsen* sig igen. Hans anden kone hed *Metta Hinrichsen* (f. 1736) og var fra Krusaa. I deres ægteskab fødtes sønnen *Hinrich* (f. 1777 - $^{26}/_4$), der siden blev gift med *Jep Andreas Hinrichsens* datter i Hokkerup og blev stamfader til den familie Richelsen, der endnu findes i Hokkerup.

Det er sjældent, at der efter 150 aars forløb, kan gives mere end ganske udviskede antydninger af en almindelig, jævn gaardmands personlighed. Den mundtlige fortælling er da oftest enten helt ebbet ud eller er saa uigennemsigtig, at den ikke danner noget paalideligt grundlag for et billede, og de skriftlige efterladenskaber er enten ganske faa eller ogsaa er alt sat til ved brand eller tidernes vekslen.

Men af *Riggel Riggelsen* kan der ud fra en del forskellige skriftlige oplysninger tegnes nogle linjer.

Fra aaret 1775 - den 3. marts - findes en skrivelse, der beretter om, at der paa grundlag af en klage fra Riggel Riggelsen, blev holdt syn over bækken i skoven. Klagen lød paa, at hans nabo *Thomas Jessen* i Rønshoved havde dannet en dæmning for bækken, hvorved den kom ud af sit gamle leje og gjorde skade paa Frueskovs enge, ligesom ogsaa laksefangsten, der tilhørte Frueskov, led derved.

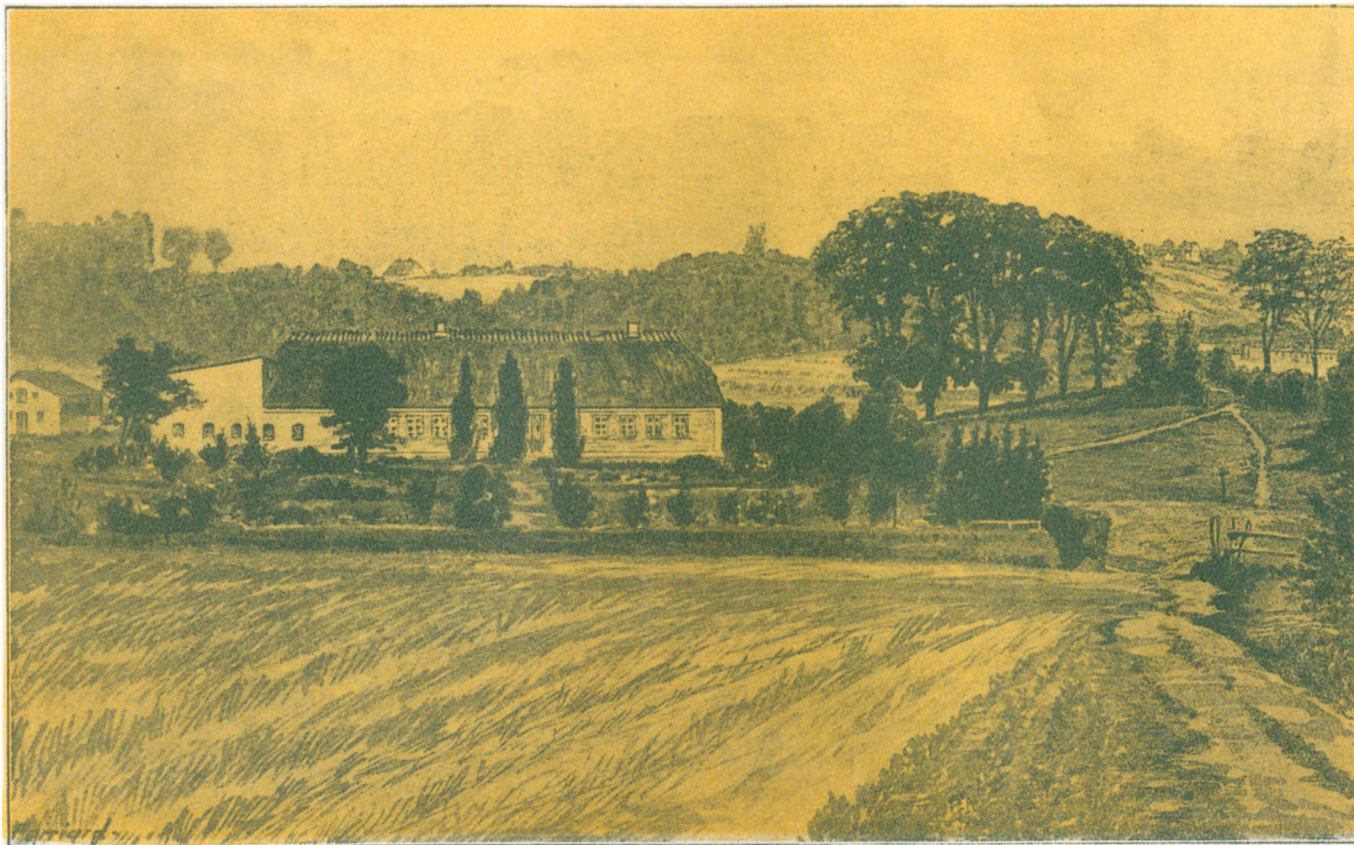
I dette syn deltog fra Mariekirken i Flensborg en mand ved navn *Axen*, fra øvrigheden herredsfoged *M. Müller* og *H. Hinrichsen*, Graasten samt to kongelige og to hertugelige synsmænd.

Mellem de to parter opnaaedes der et forlig, hvorefter *Thomas Jessen* straks skulde sætte alt ved bækken i den forrige stand. Riggel Riggelsen skulde derimod rense bækken op, saa at vandet paa naboens eng kunde faa bedre afløb. Synsomkostningerne enedes parterne om at dele. Endvidere maatte *Thomas Jessen* erklære, at han for fremtiden ikke vilde forstyrre laksefiskeriet i bækken, men leve i fred og god forstaaelse med sin nabo.

Fra samme aar - fra 15. september 1775 - findes en ansøgning til hertugen i Graasten, hvori Riggel Riggelsen beder om, at den gamle ret, der har været for Frueskov til aarligt at faa anvist et bøgetræ i Kjelstruppernes skov for den frie benyttelse af vejen paa Frueskovs grund ned til fjorden maa holdes i hævd. Afdøde hofraad *Vogt* vidste god besked om denne gamle ret, skriver R., men nu synes den altsaa at være omtvistet. Bag paa skrivelsen findes en paategning fra Graasten - af 9. oktober 1775 - hvori det hedder, at sagen maa undersøges, og hvis Riggelsens ansøgning er begrundet, skal der aarligt udvises ham et træ som i forrige tider.

Præsten i Holbøl, *Eschild Jespersen Schmidt*, kalder i nogle efterretninger om sognet, han har nedskrevet, Riggelsen „rethaverisk“. Grundlag til at skønne om, hvor megen sandhed, der findes i det, foreligger ikke, men de to smaating ovennævnte skrivelser handler om tyder paa, at manden i Frueskov stod fast paa sin ret. Og vi tager neppe fejl i, at gamle Riggelsen har traadt fast og selvbevidst, hvor han kom.

„Han læser meget“, fortæller præsten videre. Denne læselyst har vi stærke vidnesbyrd om i det bibliothek, der er efterladt fra den tid, men den synes efter dateringen i bøgerne at være vaagnet ret sent, nemlig i 1780erne. Det er saa godt som alle opbyggelsesbøger af dem, der i begyndelsen og ved midten af aarhundredet læstes i de vakte, „pietistiske“ kredse. Hvorledes denne fromhed ervakt i Frueskov, om der har været forbindelse med vakte mennesker i Flensborg eller andetsteds, ved vi ikke, men der er noget gribende ved at se, at den alvorfulde og inderlige kristentro, der prægede det omtalte brev fra

Paa et af de smukkeste steder ved Flensborg Fjord ligger gaarden Frueskov.

1738 til Nis Riggelsen, at den et halvt aarhundrede efter finder genklang i Frueskov. Sandsynligvis var de to foliebind, *Christian Sriver's: Sjæleskat* med aarstallet 1715, hvori Riggelsen har skrevet sit navn, og datoen 15. august 1788 og under bogens titel: „og min skat“ den mest yndede af dem alle og giver udtryk for den form af forkyndelse, som bedst talte ham til hjerte.

For interesseredes skyld skal bøgernes titler anføres. En del er gaaet til grunde i tidens løb, følgende er endnu i familiens eje, dels i Frueskov, dels hos børn derfra i Skodborg og Hamborg. Paa dansk: *Heinrich Müller: Evangeliske Hjerte-Speyl* - Kbhvn. 1704. *August Hermann Francke: Haand Postill* - Kbhvn. 1752. (*Richel Richelsen* 1785) *Hans Mossin: Forklaring over Skabelsens Bog*. Kbhvn. 1742. (*Richel Richelsen* 1784). *Christian Bastholm: Aandelige Taler over alle Evangelier*. Kbhvn. 1779.

Paa tysk: *J. B. Caspzon: Tugend Sprüche* - Leipzig 1680. (*Richel Richelsen*.) *Thomæ Godwin: Geistreiche Schriften* - Leipzig 1705. (*R. Richelsen*.) *M. Theofili Grossgebauers: Predigten über die Epistel an die Ephesier* - Leipzig 1689 (*R. Richelsen*.) *Samuel Lau: Sammlung nutzbarer Anweisungen* - Leipzig 1747. *Johann Forst: Theologia in Exempl.* Predigten c. 1725. (Titelblad mangler.) *Johann Forst: Die göttliche Führung der Seelen* - Halle 1740. *Johann Jacob Rumbach: Betrachtungen über die Geschichte der Auferstehung Christi* - Frankfurt a. M. 1743. *Georg Conrad Rumpen: Göttliche Kraft* - Leipzig 1725. (*Richel Richelsen*) og *Christian Sriver: Seelen-Schatz I - II* - Leipzig 1715. (Foruden ovenanførte navnetræk: *Richel Richelsen* - 1788 - 15. august findes tillige navnet: *Berent Kordes* - Anno 1715 - 15. august. Og sandsynligvis har denne sidstanførte gjort de notater, der findes i bindene).

Hvorledes dette paa en bondegaard sjældne bibliothek er kommet til Frueskov, foreligger der ingen oplysninger om. Men der er en overlevering i familien om, at der har været holdt forsamlinger i gaarden; og sandsynligvis har Frueskov paa den tid været midtpunktet for en vakt kreds, der har fundet deres opbyggelse af ovennævnte bøger, og som i hvert fald mod slutningen af aarhundredet stod meget kølig overfor kirken i almindelighed og overfor præsten i Holbøl i særdeleshed.

Bag i det bind, der indeholder Grosgebauers prædikener over Efeserbrevet er der — med R. Riggelsens haandskrift — skrevet følgende: „Luthers udlægning af 1. Mosebog 13. kap., 4. v.: Vi ser i vore dage, at kirkerne er pragtfulde og kostbart udsmykkede bygninger, men, kære Gud, hvordan er det, der prædikes og bedes derinde. Djævelens lære, og ikke Christi lære hører du derinde, kun løgn bliver der prædikat og bønner er aabenbar gudsbespottelse.

Derfor er det tyske ordsprog sandt: kirkernes mørke og hjerternes lys findes sædvanligt side om side, ganske modsat finder vi i vore dage meget lyse kirker, mens hjerterne derinde er mørke eller rettere blinde.“

Dette citat røber Riggelsens eget syn paa kirken og sandsynligvis det syn, der prægede den kreds af vakte, han stod i forbindelse

med. Ganske vist kender vi kun hans stilling til præsten *E. Jespersen Schmidt*, der som ganske ung kom til Holbøl, 1796 og døde 1805, kun 35 aar gammel; men Riggelsens stilling til ham er gennem præstens optegnelser temmelig klart belyst.

Den unge præst var meget reformivrig og oplysningsvenlig; han glædede sig i 1797 over indførelsen af den nye gudstjenesteordning; „den adlerske agende“, hed den. Saa hurtigt som muligt lagde han ikke blot gudstjenesten om efter den nye reform, men ogsaa de kirkelige handlinger. En tid synes det at skulle gaa ganske roligt af, men ved nytaarstid 1798 vaagnede modstanden i sognet. Og modstanden skyldtes for en stor del befolkningens stædige konservatisme, men havde dog tillige for nogles vedkommende den grund, at de i den nye ordning fandt en udvandet og forfladiget kristendom, som de ikke ønskede i deres kirke. Som en af modstanderne mod det nye, finder vi Riggel Riggelsen, Frueskov. Præsten fortæller: „En dag kort efter nytaar (1798) kom gaardejer *Jep Andreas Hinrichsen* samt kromand *Nis Petersen* i Hokkerup til mig sammen med *Riggel Riggelsen*, Frueskov“. De var af flere opfordret til at gaa til præsten og bede ham om atter at vende tilbage til de gamle formularer ved daab og nadvere. Det vilde præsten imidlertid ikke høre tale om; han forsikrede dem, at det nye var i bedste overensstemmelse med Jesu lære.

Men om Riggelsen hedder det: „Han læser meget i „mystiske skrifter“, og har sikkert den bedste mening; men er noget rethaverisk. Under sit ellers ørkesløse liv og den megen læsning er han kommet til at lægge megen vægt paa følelsen og Guds overnaturlige virken, og misbilliger i aandelige ting enhver tale om fornuften“.

Modstanden mod den nye gudstjenesteordning voksede sig i den følgende tid stærkere, og den 13. februar 1798 indsendtes en tilkendegivelse fra Holbøl sogn til kirkevisitatoriet i Tønder; blandt de ca. 70 underskrifter findes ogsaa Riggel Riggelsens navn. Underskriverne erklærer, at de ikke „efter samvittighedens tilfredsstillelse kan eller vil antage den nye kirkeagende eller ny lære“.

Hvorledes denne strid nærmere udviklede sig, kan ikke her fortælles; men til det, der herigennem er oplyst om Riggelsens forhold til kirken, kan endnu føjes, at aarene ikke synes at have udjævnet modsætningen. 1803 skriver præsten, at degnen *Jessen*, der et sted har været sammen med Riggelsen, fortalte ham, at den gamle fra Frueskov, da talen gled hen paa de nye indretninger i kirken -- agenden og salmebogen -- udtalte sig meget skarpt og blandt a. sagde: „Ja, nu jager man folk fra kirken ved den nymodens prædiken og sang“.

Den udtalelse har aabenbart pint præsten, thi han holder for sig

selv et helt opgør om kirkegangen, men kommer til den slutning, at selv om der sidste sommer var tilbagegang, saa han alvorligt maatte paatale det, er kirkegangen nu ved vintertid i glædelig fremgang.

Dog hvor kritisk pastor Schmidt end stod overfor Riggel Riggelsen, maatte han anerkende hans gavmildhed overfor fattige. Han omtaler den ved juletid 1800 og beundrer aabenbart Riggelsen for, at naar han hjalp folk, saa var det „uopfordret“ og „i stilhed“.

NIS RICHELSEN OG PLANERNE OM EN SKOLE VED FRUESKOV

Den ældste søn i Frueskov har aarhundrederne igennem maattet vente med at gifte sig, til hans far vilde afstaa ham gaarden. Da *Nis Richelsen* var 29 aar gammel, blev han gift, og det var tidligt i sammenligning med hans forfædre og efterkommere. Den 16. november 1798 stod hans bryllup med *Mette Marie Hinrichsen* fra Hokerup. Hun var kun 20 Aar gammel, da hun blev kone paa Frueskov (f. $\frac{6}{8}$ 1778). Hendes forældre var boelsmand *Jep Andreas Hinrichsen* og *Anna Dorthe Hinrichs* og mellem denne familie og Frueskov knyttedes der faste slægtskabsbaand, i det som omtalt ovenfor en anden datter herfra *Ingeborg Christina* senere blev gift med sønnen *Hinrich* fra Frueskov.

I Nis Richelsens ægteskab fødtes tre drenge, men den førstefødte døde ganske lille. 10. maj 1801 fødtes *Richel Richelsen*, der senere overtog Frueskov, og 17. august 1803 *Hinrich Richelsen* der blev gift med *Christina Petersen*, datter af boelsmand *Peter Jessen Petersen* og *Botilla Festersen* i Rønshoved.

Noget nøjere om *Nis Richelsens* livsopfattelse ved vi ikke fra oplysninger i Frueskov. Der er i familiens eje en bibel fra 1822 med hans navn. Men i Pastor *Schmidts* optegnelser, tyder alt paa, at den nye oplysningstid har fundet mere forstaaelse hos sønnen end hos faderen. Pastor Schmidt var naturligvis meget interesseret i at faa oprettet skoler i sognet, og heri fandt han aabenbart forstaaelse hos den unge Mand paa Frueskov. Det var i aaret 1804, planerne blev lagt til at bygge en skole ved fjorden. Desværre blev det ikke til noget, og grunden var vel ikke mindst den, at da der i 1805 skulde tages fat paa byggeriet, døde præsten.

Pastor Schmidts optegnelser angaaende disse skoleplaner skal her gengives uafkortet, fordi de giver et interessant indblik i, hvordan man dengang tog paa en saadan sag.

„Den 15. november havde jeg gaardfolk og indsiddere ved stranden samlet i *Frueskov* for at drøfte planerne om at bygge en ny skole ved fjorden, og der blev enighed om, at de paa følgende maade skulde bidrage til opbygningen af den nye skole, som *Nis Richelsen* i *Frueskov* giver gratis byggegrund til.

1. <i>Nis Richelsen</i> i <i>Frueskov</i>	2 Rdlr.
2. <i>Peter J. Petersen</i> i <i>Rønshoved</i>	2 -
Som kaadner, thi som boelsmand skal han give til <i>Hokkerup</i> skole.	
3. <i>Jes Thomsen</i> i <i>Rønshoved</i>	2 -
4. <i>Hans Petersen</i> —	2 -
5. <i>Jørgen Jørgensen</i> ved <i>Sønderhav</i>	2 -
6. <i>Johan Petersen</i> —	2 -
7. <i>Store Okseø</i> —	1 -
Ejeren var ikke til stede.	
8. <i>Hans Brodersen</i> i <i>Rønshoved</i>	1 -
9. <i>Jørgen Hansen</i> paa <i>Claus Jørgensens</i> sted	1 -
10. <i>Hans Reinhold</i> —	1 -
11. <i>Jørgen Andresen</i> ved <i>Sønderhav</i>	1 -
12. <i>Rasmus Andresen</i> —	1 -
13. <i>Boy Müller</i> —	40 f.
14. <i>Jørgen Leih</i> —	40 -
15. <i>Lille Okseø</i>	24 -
Ikke til stede.	
16. <i>Peter Pahl's</i> enke ved <i>Sønderhav</i>	24 -
17. <i>Johann Petersen</i> af sine forældres gaard	24 -
18. <i>Jes Petersen</i> —	16 -
19. <i>Andreas Peter Iversen</i> —	16 -
20. <i>Andreas Weber</i> ved <i>Rønshoved</i>	16 -
21. <i>Jes Berndtsens</i> enke —	8 -
22. <i>Berndt Berndtsen</i> ved <i>Sønderhav</i>	8 -

„De 14 førstnævnte giver skolelæreren kosten, eller betaler til den, saadan at de seks første giver dobbelt saa meget som de otte følgende. Til lønnen bidrager disse tilligemed, med de indsiddere, som ikke er anført her, forholdsvis ligesaa meget.

Ildebrændsel giver de 6 første altid alene, dette vilde dog *Jes Thomsen* og *Hans Petersen* ikke gaa ind paa.

De to førstnævnte forestaar som skoleforstandere det første aar byggeriet“.

Gamle folk i sognet fortæller, at omkring 1870 var der atter planer fremme om at bygge skole paa *Frueskovs* grund.

Paa *Nis Richelsens* tid hørte *Store Okseø* med til *Frueskov*. I 1819 lejede nemlig skibsbygger *Jes Jessen* fra *Store Kværn* i *Angel øen* og huset, der laa paa den, af *Nis Richelsen*. Lejemaalet skulde

gælde fra den følgende paaske og i to aar. Lejen, der skulde betales aarligt forud, var 96 Rdlr. samt afgifter til skole og kirke.

Saaledes har der gennem godt 100 aar været skibsbyggeri paa Store Okseø.

Nis Richelsen havde efter en erklæring af 1833, d. 15. marts, sin gaard gældfri. Frueskov var, hedder det, ikke tynget af forpligtelser af nogen art. I hans tid er gaarden aabenbart ogsaa bygget om. Han døde 1842 i maj, mens hans hustru overlevede ham i 3 Aar.

RICHEL RICHELSEN OG LIDT OM DET NATIONALE SPØRGSMAAL

Frueskov ligger i en egn, hvor strømmen nordfra brydes med strømmen sydfra. Embedssproget var ved alle lejligheder tysk, ligesaa selvfølgelig som det daglige hjemmesprog var dansk. De tyske optegnelser i den danske bibel er som en kort sammenfatning af denne tvesprogethed. Saavel dokumentet fra 1691 som de fra 1775 omtalte sager er paa tysk. Det private brev fra 1738 er paa dansk, mens dog *Riggel Riggelsen* (d. 1810) skriver sine ting paa tysk. Det var finere med tysk, saadan tænkte man, ikke mindst fordi embedsmændene brugte det. Flensborgs nærhed gjorde ogsaa sit. De to sprog, de to strømninger, gik side om side, uden at man følte nogen modsætning i det. Det nationale spørgsmaal i den form, hvori vi kender det, er kun et aarhundrede gammelt; derfor vilde det ogsaa være en stor misforstaaelse at anlægge vor tids synspunkter, naar talen er om fortiden.

Beliggenheden ved Flensborg fjord har sikkert betydet en del for Frueskovs vedkommende. Flensborgs nærhed og forbindelsen med tysktalende kredse dér var aabenbart af stor betydning for familien i Frueskov, da de nationale brydninger blussede op.

Nis Richelsen, der som omtalt havde virket for oprettelsen af en skole ved fjorden, ønskede naturligvis at give sin søn *Richel* gode skolekundskaber. I Hokkerup skole, der var den nærmeste, undervistes der baade i dansk og tysk. Her gik drengen til skole undtagen i sit sidste skoleaar. Hans far syntes aabenbart ikke, drengen var stiv nok i det tyske, og derfor blev han i det sidste skoleaar 1816—1817 sendt til Holbøl skole for at faa mere øvelse i det tyske sprog.

Denne *Richel Richelsen* var mand paa Frueskov under begge krigene. Han døde d. 31. december 1866.

Han var 40 aar inden han giftede sig. Det var den 8. Oktober 1841, han holdt bryllup med *Anna Maria Jensen* fra Nejsmølle, datter

af Hans Jensen og Ingeborg Tychsen. Hun var 25 aar. Faa maaneder efter — i Juni 1842 — begravede Richel Richelsen sin unge hustru paa Holbøl kirkegaard.

Den 25. september 1846 giftede han sig igen. Hans anden hustru hed *Marie Friederike Müller* (f. 1821, ^{23/9}), datter af rebslager i Haderslev *Andreas Lorenzen Müller* og hustru Marie Jepsen.

I dette ægteskab fødtes sønnen *Nis Richelsen* 1847, 14. Juni.

Forøvrigt hedder det i familien, at ægteskabet var ulykkeligt.

Efter krigen 1864 blev der ordnet nogle rejser for sønderjyder til København. At *Richel Richelsen* i efteraaret 1865 har deltaget i en saadan tur til København udviser følgende brev, hvoraf han har indført en kopi i sin brevbog:

Velbaarne Herr Amtsfuldmægtig J. E. Köster i Kjøbenhavn.

Mit Længe værende Ønske engang at see Hovedstaden Kjøbenhavn fandt jeg realiseret i deeltagelsen af Toget med mine slesvigske Brødre i førstningen af denne Maaned. Omendskjøndt Rejsen til Hovedstaden var for en gammel Mand betænkelig, vandt dog foreningen med Venner og Bekjender saasom mit fromme Ønske Seier. Rejsen derhen gik lykkelig, og Hjemrejsen var især hyggelig, da Vejret var saa smugt og Dampskibet var større og meere beqvem.

Jeg føler mig overmaade styrket efter Rejsen og troer at slige Rejser ville bidrage til mit Sundheds helbred.

Men høitærede Herre Amtsfuldmægtig, Dem og Deres ærede Ægtemages humane forekommenhed i Alt, hvad der kunde qvæge en gammel Mand i det Fremmede tilkommer min største Ærbødighed og Taknemlighed.

Med største Fornøjelse opfylder jeg derfor herved den Pligt, at sige Dem og Deres kjære Ægtemage den forbindtligste Tak for den mig i Deres Huus vederfaren venskabelige, ja kjærlige Beværtning og humane Modtagelse. Jeg erindrer mig disse dage med megen Fornøjelse, og intet skal være mig ønskeligere end ved enhver Lejlighed at frembringe Dem Beviser paa min oprigtige Højagtelse. Kjært, ja overmaade kjært vilde det være mig, dersom De og Deres elskelige Ægtemage, naar de engang komme til Flensborg, vilde gjøre mig den Ære at besøge mig.

Med Højagtelse stedse

Deres hengivne, taknemlige

Frueskov, September 1865.

R. Richelsen.

Om denne *Richel Richelsen* fortælles der en del i familien. Selv til daglig gik han i blankpudsede træsko og cylinderhat. Han holdt ridehest og færdedes gerne ridende. Høj var han af skikkelse og lod

1856 stuehuset bygge om, for at der kunde blive højere til loftet. Han var „saa akkurat“, hedder det, og han fordrede alt i gaarden udført med den største nøjagtighed.

Hans enke overlevede ham i mange aar. Hun døde først i 1898 d. 21. april. Fra 1875 sad hun paa aftægt og havde sit meget rundeliggende ophold paa Gaarden efter en skriftlig overenskomst med sønnen. Alt hvad hun havde ret til, er dér nøje anført. Foruden alle mulige naturalier og lommepege, havde hun ret til 10 ture aarligt med køretøj til kirke og 8 ture til familiebesøg.

VOR EGEN TID

Den, der nu sidder i Frueskovs stuer, ser de gamle møbler, ser det gamle sølvtøj, gaver fra familiens bryllups- og daabsfester med aastal og navne paa, faar et stærkt indtryk af, at her gennem tiderne har været velstand til huse. Her har været folk, der har interesseret sig for og forstaaet sig paa deres gerning. Ser man dernæst paa, med hvor megen omhu de gamle papirer er opbevaret og tænker paa den samling af bøger, som i hvert fald en tid har været elsket og brugt, er det indlysende, at der tillige i slægten har været sans for aandelige Værdier.

De sidste slægtled skal omtales meget kort. Kun 19 aar gammel mistede *Nis Richelsen* sin far. Den 31. oktober 1878 holdt han sit bryllup med *Marie Damm* (f. 1854, ¹⁶/₉) fra Gejlaa, datter af gaardejer Christian Simon Damm og hustru Anna Maria Andresen.

I deres ægteskab fødtes 3 døttre og 1 søn, nemlig *Marie Friederike* (f. 1879, ¹⁷/₈, gift med gaardejer *Festersen*, Skodborg.) *Anne Marie* (f. 1881, ²/₈, gift med kaptajn *Hans Hansen*, Hamborg). *Ingeborg Wilhelmine* (f. 1884, ²⁰/₆, gift med skibsbygger Isaack, Store Okseø) og *Richard Christian* (f. 1886, ²¹/₃, gift med *Ingeborg Christine Lassen*), der endnu er mand paa Frueskov. Han overtog gaarden 1919 efter at have deltaget 4 aar i verdenskrigen.

Nis Richelsen døde gammel og skrøbelig d. 17. marts 1925, mens hans enke endnu lever og kan færdes omkring paa gaarden.

Mellem fjorden og bækken og skoven ligger Frueskov. Vendt mod Flensborg — med Holbøl sogn i ryggen — har den ligget gennem tiderne og været præget deraf. Ligesom slægten, der her gennem tiderne har set baade lyse og mørke dage, bærer præg deraf.

Her synger dagen og tiden slægtens vise om den kære hjemstavn.

FAMILIEN RICHELSEN PAA FRUESKOV

Riggel Hansen,
(f. 1667 - d. 1732 - ¹/₂)

Enke *Synned Bartelsen* fra Skodsbøl,
(1. g. gift m. Nis Asmussen. 2 døttre
Maren og Synned Nissen)
(f. 1662 - viet 1691 - d. 1740 - ²⁸/₂)
5 sønner: Nis, Andreas, Hans, Ras-
mus og Peter.

Nis Richelsen,
(f. 1696 - d. 1778 - ²⁸/₁₁)

Margaretha Jesses fra Hokkerup,
(f. 1702 - ²⁷/₄ - viet i Holbøl 1730 - ²⁶/₁₀
d. 1783 - ²²/₇.)
2 sønner: Riggel og Jes. - 1 datter:
Cilla Margaretha.

Riggel Riggelsen,
(f. 1732 - ²/₆ - d. 1810 - ²⁴/₁₁)

1. g. gift m.
Helwig Nissen fra Hokkerup.
(f. 1746 - ¹¹/₄ - viet i Holbøl 1768 (²¹/₁₀
d. 1775 - ¹⁸/₄.)
1 søn: Nis. - 1 datter: Margretha.
2. g. gift m.
Metta Hinrichsen fra Krusaa.
(f. 1735 - ¹²/₁₁ - viet i Holbøl 1776 - ²⁰/₄
d. 1798 - ²⁶/₁₁.)
1 søn: Hinrich.

Nis Richelsen,
(f. 1769 - ¹/₈ - d. 1842 - ⁴/₆)

Mette Marie Hinrichsen fra Hokkerup,
(f. 1778 - ⁹/₈ - viet i Holbøl 1798 - ¹⁶/₁₁
d. 1745 - ¹⁰/₁₂.)
2 sønner: Richel og Hinrich.

Richel Richelsen,
(f. 1801 - ¹⁰/₆ - d. 1866 - ²¹/₁₂)

1. g. gift m.
Anna Maria Jensen fra Broager,
(f. 1816 - viet 1841 - ⁹/₁₀ - d. 1842 - ²/₆)
barnløs.
2. g. gift m.
Marie Friederike Müller fra Haderslev,
(f. 1821 - ²²/₆ - viet i Holbøl 1846 - ²²/₆
d. 1898 - ²¹/₄.) 1 søn: Nis.

Nis Richelsen
(f. 1847 - ¹⁴/₆ - d. 1925 - ¹⁷/₆)

Marie Damm fra Gejlaa,
(f. 1854 - ¹⁶/₆ - viet i Holbøl 1878 - ²¹/₁₀
1 søn: Richard Christian. - 3 døttre:
Marie Friederike, Anne Marie og In-
geborg Wilhelmine.

Richardt Christian Richelsen;
(f. 1886 - ²¹/₆)

Ingeborg Christine Lassen fra Oldemors-
toft i Bov.
(f. ²⁷/₁ 1890 viet 1921 - ²¹/₁ -) 1 søn:
1925 - ²⁴/₆ - 1 datter: 1922 - ²⁷/₁₀.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Vi har endnu et mindre Restoplæg af

Sønderjydske Centralforenings Festskrift
før Kr. 12,00 — nu 6,00,

Denne smukke og indholdsrige Bog bør ejes af
enhver national Interesseret.

Ligeledes haves endnu:

R. P. Rossen: Danmarks Kongeslægt 1,50,
En udmærket Bog om dette interessante Emne.

Bøgerne tilsendes portofrit fra

HANS BECKS BOGHANDEL
Storeg. (J. N. Jepsen) Tønder

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmeørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Efftl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.